

H 323 Carl XVI Gustaf, 10×1.50 rödviolett^{1,2,3}

Sven Erik Mattsson

Inledning

För en filatelist är det av stort intresse att undersöka och dokumentera vilka varianter som det finns. Tyvärr kan man aldrig vara riktigt säker på att det inte dyker upp nya varianter. En häftessamlare har stor nytta av kontrollnummer. Genom att systematiskt samla häften med kontrollnummer kan man på ett mer kontrollerat sätt få en uppfattning om materialet är heltäckande. Man räknar rester och försöker kartlägga olika tryckserier. Men även om man gör detta systematiskt kan det dyka upp överraskningar. Man har kanske inte häften från början av en tryckserie. Dokumentation från Postverket skulle vara av stor nytta. Postverkets frimärkstryckeri för något som de kallar färgkort. Information från färgkort har använts i redogörelser för special studier av andra häften, men det har tyvärr inte gjorts någon beskrivning i Häftessamlaren av vad ett färgkort är och vad det innehåller. Förutom att denna artikel redogör för H 323 så presenterar den också färgkortet.

Färgkort

Postverket har en omfattande kontrollapparat vid framställning av frimärken. Man trycker till exempel ett kontrollnummer, kn, på frimärksbanan med jämna mellanrum, oftast vart 10:e häfte. Men man för inte bok över vilka kn som finns för olika frimärkstyper.

Vid tryckningen av frimärksbanan för Postverkets frimärkstryckeri för något som de kallar *färgkort*. Det är ett kartotekskort i liggande A5-format. En kopia av färgkortet för H 323 finns i figur 1. Längst upp till vänster specificeras valör och format samt typ eller namn på frimärket. Under detta specificeras färgnyansen, som för H 323 är violett. Till höger ser vi att pappret är Klippan nr 55A och att cylindern har 340 märken, dvs. 34 häften per varv. Man har också noterat att cylindersiffror och kontrollnummer går med i tryckta häften. Resten av kortet används för att notera information såsom startdatum och använd cylinder för olika tryckserier.

För H 323 noterar vi att bara en cylinder (nr 241) har använts. På tryckpressen finns ett cylinderräkneverk som räknar antalet varv som tryckcylindern roterat. Startvärde och slutvärde noteras för varje tryckserie. Skillnaden mellan ”Till nr” och ”Från nr” ger ”Summa”, som är antalet varv som tryckcylindern roterat. Eftersom det finns 2×17 häften per varv så får man antalet häften genom att multiplicera ”Summa” med 34. Understrykningen betyder att cylindern har förkromats om. Till höger skall man notera färgåtgång och vad som finns i lager. Kortet för H 323 innehåller inte denna information. Den finns troligen på kortet för 2-sidiga Carl XVI Gustaf 1.50 rödviolett.

I tabell 1 har information från färgkortet sammanställts. Det finns ett terminologiskt problem. Vad skall man kalla det som varje rad i tabellen representerar? Termen ”upplaga” är inte lämplig. För Postverket är allt som trycks före utgivningsdagen en upplaga. H 323 gavs ut 80-06-16, vilket betyder att tryckserierna 1-3 tillhör samma upplaga enligt detta sätt att se. I klassisk filateli pratar om

¹ Publicerad i Häftessamlaren, Nummer 2 (74), juni 1996.

² 2012-12-19 Reviderat artikeln, speciellt med avseende på funna kn.

³ 2015-01-24 Nya kn-tusental

2015-08-21 Det finns Bc vid 92-93-tusen i slutet av TS 5

2017-02-19 Nya kn-tusental för TS 4 och TS 5.

leveranser, men det passa inte här. Ordet ”tryckning” betyder för branschfolk processen att trycka och inte det tryckta resultatet. Vi använder här termen ”tryckserie” och förkortningen TS för varje rad. Observera att kn-serie är ett annat begrepp. Normalt kräver man att kn-resten skall vara konstant i en kn-serie, men resten kan variera i en tryckserie.

H 323

Postverkets frimärkst... **FÄRGKORT**

Valör o. format 150 A Typ/Jubiläum Carl XVI G Klypan nr 55. A

Färgnyanser
 Violet (G.F. 88554)
 " H 4843/1

340 märken = 34 häften per varv
 Både pag. och platsiffror går
 med i häftet.

Datum	Cyl. nr	Cylinderräkneverk			Färg	Färg	Färg	Anm.
		Från nr	Till nr	Summa				
22-10 79	241	969500	1014800	45300				
2-11 79	"	14800	32100	17300				Rep.
30-1 80	"	220500	226600	6300				
14-2 80	"	326100	354900	28800				
16-7 80	"	153000	223000	70000				

Figur 1: Färgkortet för H 323

Tabell 1: Sammanställning av information från färgkortet för H 323.

TS	Datum	Cylinderräkneverk			Antal häften	Antal kn	Anm
		Från nr	Till nr	Summa			
1	791022	969 500	1 014 800	45 300	2× 770 100	77 010	
2	791102	14 800	32 100	17 300	2× 294 100	29 410	Rep.
3	800130	220 300	226 600	6 300	2× 107 100	10 710	
4	800214	326 100	354 900	28 800	2× 489 600	28 800	
5	800716	024 117	034 730	10 613	2× 1 190 000	119 000	

Nyanser

Två mindre vanliga nyanser avviker tydligt från grund nyansen a:

- rödviolett* med flera undernyanser som har UV-reaktion blåviolett till rödviolett
- blåaktigt rödviolett* med UV-reaktion mörkt blåviolett
- rödlila* med UV-reaktion lysande röd

Häftet med nyans c kommer från början av TS 3 eller TS 4. Se tabell 4. Fluorescensen är starkast i början av tryckserierna och avtar gradvis. Det kan tyda på att fluorescensen har orsakats av föroreningar från föregående tryckning. Nyans c är lätt att känna igen eftersom den fluorescerar. Dock måste det varnas för falsk fluorescens, som uppkommit genom att häftet suttit i olämpliga plastfickor. Färgen ser då ”smetig” ut och kan vara mycket starkt rödfluorescerande. Även otränkta ytor runt frimärksbilen och på inhäftningsremsan fluorescerar. Jag har sett sådana ”falska” häften med kn från TS 5, där häften med intilliggande häften inte all fluorescerar. Även häften med ursprunglig nyans c skadas av olämpliga plastfickor.

Omslagspapper

Atlas Handbok över svenska maskintillverkade häften skiljer på två omslag:

- ljusbrunt omslag utan fluorescens
- gulaktigt ljusbrunt omslag med fluorescens

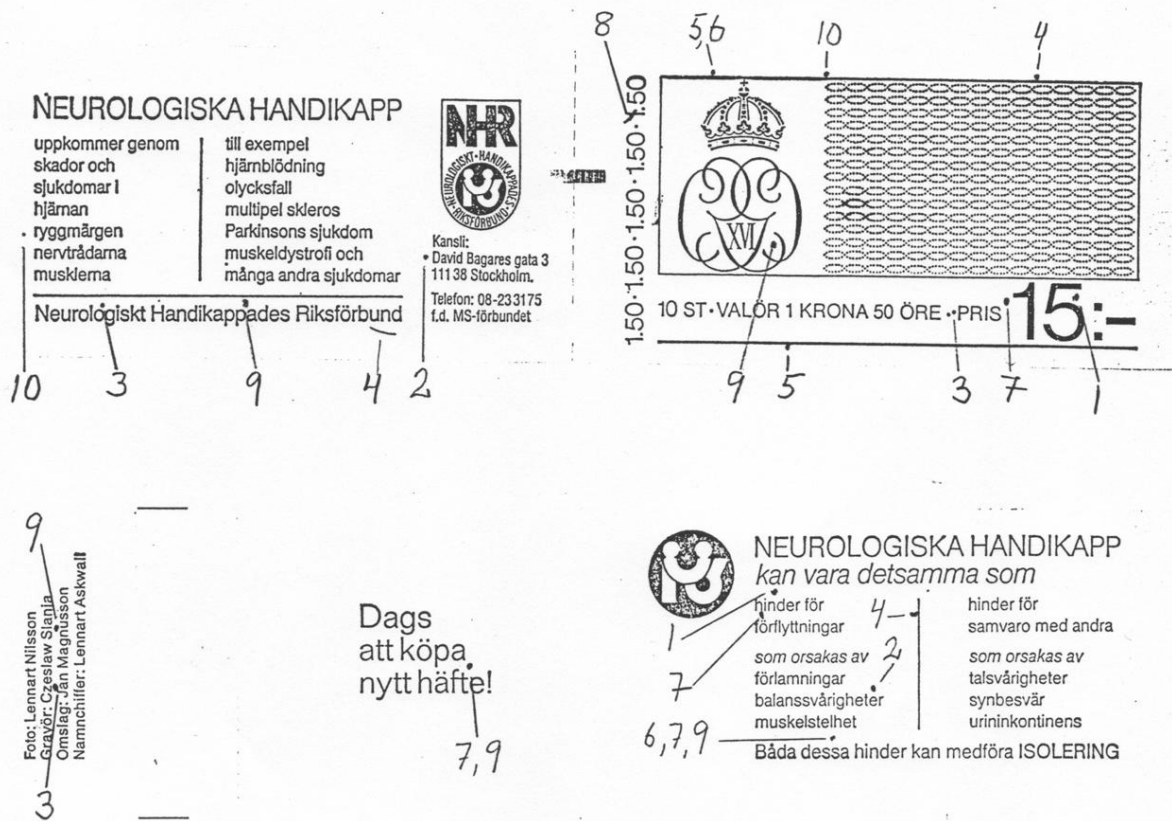
Det är lätt att skilja dem åt med hjälp av en UV-lampa. De två typerna förekommer i alla tryckserier.

Omslagsklichéer

En uppsättning av omslagsklichéer har identifierats. Deras kännetecken finns beskrivna i figur 2. Det finns tre olika klichétyper, dvs förskjutningar mellan ytter- och innerkliché: 1~1, 1~4 och 1~6. Som det framgår av tabell 2 så finns det skillnader mellan tryckserierna. Ett häfte med klichétyp 1~6, dvs omslaget har kliché 1~6, 2~7, 3~8, 4~9, 5~10, 6~1, 7~2, 8~3, 9~4 eller 10~5, kommer säkert från TS 5. Ett häfte av klichétyp 1~1 kommer säkert från TS 1-2 medan ett häfte av klichétyp 1~4 kommer från TS 1-4. Det finns ett litet problem. Vi saknar kännetecken för innerklichéerna 5, 8 och 10. Detta betyder att metoden inte fungerar för omslag med ytterkliché 5, eftersom vi inte kan skilja på 5~5, 5~8 och 5~10, såvida det inte ingår i ett äkta par av häften. Samma sak gäller för 10~10 och 10~5. Ryggtrycken är 8×2 och både typ 1 och 2 förekommer. Se tabell 2.

Tabell 2: Klichétyper och RT för olika tryckserier

TS	Kliché- typ	RT 8×2			Omslag och nyanser		
		kliché	typ	e			
1-2	1~1	8~8	1	16-22	Aa	Ba	Bb
		9~9	1	14-15		Ba	
		10~10	1	17-18	Aa	Ba	Ab
	1~4	9~2	2	19-22	Aa	Ba	Bb
3	1~4	9~2	2	19-22	Aa	Ba	Bc
4	1~4	9~2	2	19-22	Aa	Ba	Ac Bc
5	1~6	10~5	1	17-19	Aa	Ba	Bc?
		7~2	2	22-23		Ba	Bc?

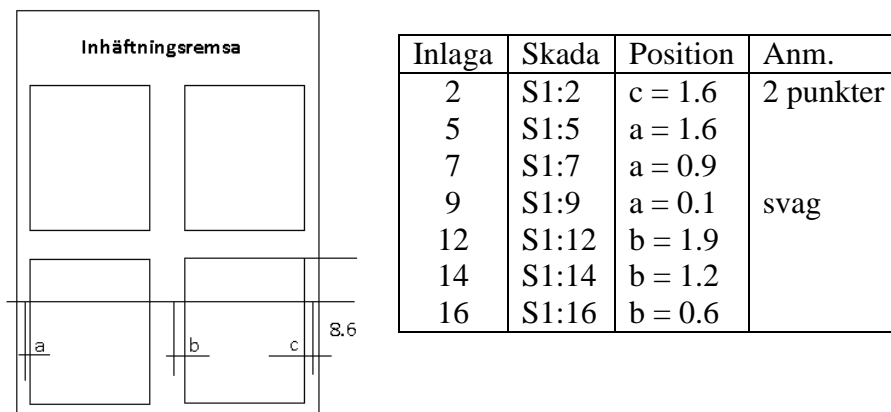

Figur 2: Kännetecken för omslagsklichéerna. Innerklichéerna 5, 8 och 10 saknar kännetecken.

Inlagor

Inlagor från övre och undre halvan, dvs. R- och N-häftnen, kan inte skiljas åt med hjälp av registermärkena. Det finns ett par cylinderskador på N-häftnen som kan användas för att identifiera inlagorna och för att placera kn-serierna i kronologisk ordning. Med konventionen att ge inlagan med cyls 2 numret 2, så sitter cyls 1 fana på inlaga 10 och cyls 1 fot på inlaga 11.

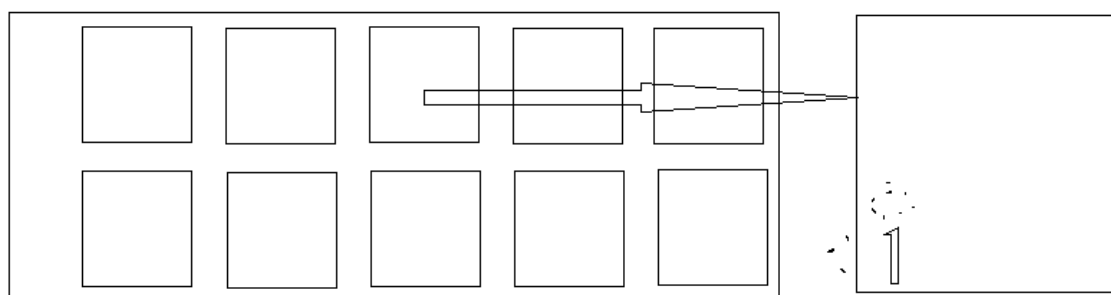
Skada 1 uppträder på flera inlagor och är en punkt mellan frimärksraderna på 2:a frimärksraden.

Figur 3: Skada 1

Se figur 3. Punkten ligger 8.6 mm från överkanten av frimärksbilderna. Dess horisontella läge varierar för de olika inlagorna. S1 uppträder i TS 1-2, någonstans i intervallet 78819–79674 (rest 12) och finns sedan i alla följande tryckserier. En möjlig förklaring till skadan är att det under tryckning kommit en hård partikel på en vals som ligger mot tryckcyllern. Detta blir lättare att förklara om man fört översätter skadan i inlaga 2 till en skada i inlaga 3 med $a = 2.3$ mm, ty om man håller inhäftningsremsan uppåt så ligger inlaga 3 till höger om inlaga 2. Avstånden mellan inlagorna i sekvensen 3, 12, 5, 14, 7, 16 och 9 är lika stora, nämligen 19 frimärksrader plus 0.3-0.4 mm. Skadorna kan alltså förklaras av en hård partikel på en vals som har denna diameter. Att skadan på inlaga 9 är svag passar bra. Inlaga 1 skulle vara nästa i sekvensen, men där skulle skadan komma i frimärksbilden.

Skada 2 finns på inlaga 10, dvs den med cyls 1 fana på högra märket i tredje raden uppifrån räknat. Se Figur 4. Den uppstår lite senare efter skada S1, någonstans i intervallet kn 91449–95291 (rest 12) och nyansen är då b. På färgkortet finns en anmärkning ”Rep.” på raden för TS 2. Detta har nog med denna skada att göra, eftersom skadan S2 är svagare i TS 3-5, men den finns där hela tiden. Den första tydliga varianten betecknas S2a och den andra svagare varianten betecknas S2b. Postverkets tryckeri accepterar tydligen fel av typen S2a och Sb. Det vore intressant att få veta vilka kriterier man har för att göra en ny tryckcyllern.

Figur 4: Skada 2.

Samhörande rester. Så fort man kan identifiera en inlaga kan man utnyttja detta för att beräkna rester och få ut mer information från häften utan cylindersiffror. När man allmänt pratar om kn-rester för H 323 så anger man resten för häften med $kn + cyls 2$, dvs. inlaga 2. I tabell 3 anges vad de olika inlagorna får för rest för given rest för häften med $kn + cyls 2$.

För till exempel TS 2 har ett häfte resten 3. Genom att följa den kolumn som har 3 överst nedåt, ser vi att inlaga 2 har rest 3 och att inlaga 7 har rest 12. Låt oss ta ett exempel för att illustrera hur man gör. Antag att vi har ett häfte H 323 med kn 97687 och att vi har identifierat att det har inlaga 7. Division av 97687 med 17 ger 5746.2941. Om vi multiplicerar decimaldelen 0.2941 med 17 så får vi 4,999, dvs. resten är 5. För att nu få resten för ett häfte med $kn + cyls 2$ i samma serie, använder vi tabell 3 på följande sätt. Vi går in på raden för inlaga 7 och följer den tills vi hittar 5, som står i kolumnen som har 13 överst. Resten för ett häfte med $kn + cyls 2$ i denna kn-serie är 13. Eftersom bara TS 4 har denna rest (se nedan) så kommer häftet från TS 4. Denna metod kan ibland användas för att finna ut om ett häfte med kn från TS 5 tillhör början eller slutet av serien.

Tabell 3: Samhörande rester för olika inlagor.

Inl	Rest vid cyls 2																
	0	1	2 c 2	3	4	5	6	7	8	9	10 c 1 fana	11 c 1 fot	12	13	14	15	16
1	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4
2	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
3	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6
5	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1
6	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8
8	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3
9	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5
12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0
13	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
14	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7
15	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2
16	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
17	10	11	12	13	14	15	16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Kontrollnummer

Alla kända kn i H 323 är hela och i blockstil. I tabell 4 ges en översikt av kända kn. Kn sitter 3-5 mm från frimärksbild och i sidled varierar positionen mellan 00.000 och 0000.0. Positionen ger inte någon ledning vid klassificering i tryckserier. Då är utseendet av större intresse, eftersom kn från TS 5 är lätta att känna igen. De är ljusa och tunna. Det är sparsamt med färg i kn. Ibland skulle man nästan kunna tro att det är andrahands tryck. TS 5 är också identifierbar på att klichétyp är 1~6.

Tabell 4: Lägsta och högsta kända kn och kn-rester för de olika tryckserierna.

TS	Lägsta och högsta kända kn	Kn-rester	Nyans
1-2	11387–25850	10	a
	27200–51975	4	a
	52954–69325	5	a
	72338–89430	12	a
	90956–00000–00067	12→6	b
	08410–22570	6	a
	23676–30317	6	a/b
3	76399–78945	3	c
	79440–87214	3	a
4	89172–91972	13	c
	92146–00000–41331	13→7	a
5	66299–00000–93638	16→10	a, c

Upplagestorlekar

I tabell 5 finns en sammanställning av beräknade storlekar för de olika tryckserierna. Antal häften har beräknats utifrån både cylinderräkneverk och kända kn. Överensstämmelsen är god. Att antalet häften utgående från kn är mindre än antalet enligt cylinderräkneverket är mindre kan förklaras av att inte känner alla kn. För TS 4 och TS 5 är förhållandet tvärtom, antalet häften enligt kn är större än antalet enligt cylinderräkneverket. Detta har också observerats för andra häften. Det skulle kunna förklaras av att man kör papper genom pressen utan att tryckcylindern roterar, men att kn trycks på allt papper av säkerhets skäl. I boken "Från fjäderpost till flygpost" av Stig Nilebrant och Sven Rune Johansson står på sidan 123 "Varje gång frimärkspressen startar och stannar avläses cylinderräkneverkets ställning. På så sätt vet man hur många cylindervarv det finns i de stora rullar frimärken som sedan går vidare till kontrollavdelningen." och vidare "Det finns också två kontrollnummerverk inbyggda i pressarna. Den ena av dessa trycker kontrollnummer för var 20:e frimärksrad. Kontrollnumren används i samband med att man delar upp frimärksbanan i bitar med 100 rader. Antalet sådana bitar med 100 rader avstäms mot det antal märken som finns i rullen enligt cylinderräkneverket." Detta indikerar en hög noggrannhet på cylinderräkneverket. Sammanfattningsvis säger erfarenheten att antal häften enligt kn är 5-10% större än den enligt cylinderräkneverket.

Tabell 5: Antal häften från olika tryckserier

	Lägsta och högsta kända kn	Antal häften enligt kn	Antal häften enligt cylinderräkneverk
TS 1-2	11387–00000–30317	2× 1 189 300	2× 1 064 200
TS 3	76399–87214	2× 108 150	2× 107 100
TS 4	89172–00000–41331	2× 521 590	2× 489 600
TS 5	66299–00000–93638	2× 1 273 390	2× 1 190 000
TS 1-5		2× 3 092 430 = 6 184 860	2× 2 850 900 = 5 701 800
Nyans b	90956–00000–00067	2× 91 110	
Nyans c		2× 6 200	

Postverket uppger att 4.27 miljoner häften har sålts. Differensen upptill antal enligt cylinderräkneverket är 1.66 miljoner häften. Dessa kan ha kasserats under tryckning eller de kan ha eldats upp i form färdiga häften som förblivit osålda.

Nyans b är känd i omkring 9 kn-tusental, varav 2 är Ab och resten Bb. I slutet av TS 2 vid kn 23676–30317 är nyansen mörk, men de finns olika åsikter om den är a eller b. I ovanstående uppställning har vi konservativt inte räknat med dem som b. Nyans c är känd i drygt 4 kn-tusental, varav Ac bara är känd för kn 89172–90102. Varianten Ac (0.3%) är ovanligast. Sedan kommer Ab (0.7%), Bb (2.5%), Aa (15-25%) och Ba (70-80%).

Kända kn-tusental

En rulle med färdigtryckta häftesinlagor från 2:a Goebelpressen innehåller enligt uppgift i Atlas häfteshandbok en 600-750 m lång frimärksbana. Detta motsvarar 2×13 000 - 2× 17000 H 323 häften. I förteckningen nedan över kända kn-tusental så är avståndet mellan kända kn i ett intervall högs 800 kn dvs. 2× 8000 häften. Sannolikheten för att finns en annan variant i intervallet är alltså liten. Men man vet aldrig riktigt säkert. Det kan ha hänt något under inhäftningen. Klichéerna kan gå sönder. Rullen med omslagspapper tar slut och måste bytas. Kapaciteten hos 3:e och 4:e häftesmaskinerna var 60-80 000 häften per dag.

TS 1-2

Aa	1~1		14-16		19-20		32-33		38-40		40-42
Ba	1~1	11-14		16-19		20-23, 26-32		33-35, 36		40	

Aa	1~1		43-45		47?		50-51	52-54		59-62		64-65	
Ba	1~1	42		46					59		62-63		66, 67-68
Ba	1~4					48, 49-50							

Aa	1~1	68-69									87	
Ba	1~1				78-79?		80-81?	82-83		84-85		87-89
Ba	1~4		72-75, 76-78	78-79?	80	80-81?		83				

Ab	1~1		94			98	
Bb	1~1			95			98-00
Bb	1~4	90-93			95-97		

Ba	1~1		18-19?	20		
Bb	1~1	08-18	18-19?		22	
Bab	1~4					23-30

I intervallen markerade med ”?” (47, 78-79, 80-81, och 18-19) så är klichén 5~5 eller 5~8 som inte kan skiljs åt då vi inte känner några äkta par.

TS 3

Bc	1~4	76-78	79?				
Aa	1~4			80-81		83-85	
Ba	1~4		79?		81-83		85-87

TS 4

Ac	1~4	89-90		
Bc	1~4		90-92	
Ba	1~4			93-99

Aa	1~4	0-10, 11-13		15-16		21-23, 24		33-34		38		39-41
Ba	1~4		13-14		16-20		24-33		34-37		39	

TS 5

Ba	1~6	66-68, 69, 70-71, 73-80, 81-83, 85, 87-89, 91-92, 94-97, 98-99, 00-04
----	-----	---

Aa	1~6	04, 05-06		09-11		13-19		22-24		27-28		35-36
Ba	1~6		06-07		11-12		20-21		25		28-33	

Aa	1~6				55	
Ba	1~6	36, 37-39, 40-41, 43-44, 45, 50, 53-54, 55				56, 57-60, 61-62

Ba	1~6	66-68, 69-70, 71-72, 79-80, 83, 85-87	
Bc	1~6		92-93

Förekomster av kombinationer med RT + kn

I tabell 6 redovisas förekomster av kombinationer RT + kn. Det finns inga kända kombinationer med RT + kn för H 323Ac eller H 323Bc

Tabell 6: Förekomst av kombinationer med RT + kn.

TS	kn	RT		RT + kn			
		kliché	e	H 323Aa	H 323Ba	H 323Ab	H 323Bb
1-2	11387-00067	10~10	17-19	32-33, 38, 68-69	12, 17-18, 66	98	99-00
		8~8	22				
		9~2	22				
	08410-30317	9~2	19-21		17		28-29
3	76480-87214	9~2	20-21	80-81, 83-84	85-87		
4	89172-41331	9~2	19-23	02-04, 10, 22	37		
5	66299-99999	10~5	17-18		73-74, 91		
		00000-93968	10~5	17-18	30, 31-32, 55,69		
		7~2	19-23		40-41, 80		

Efterskrift

Mycket av det grundläggande arbetet såsom beskrivning av kännetecken på omslagsklichéer har gjorts av Per-Olof Persson. Han upptäckte också cylinderskadorna. Gunnar Struck har kompletterat uppgifterna över kända kn.

Jag är mycket intresserad av kommentarer. Speciellt vill jag veta om någon har häften som strider mot mina iakttagelser. Rapporter om nya kn-tusental är välkomna. Kontakta Sven Erik Mattsson, Uardavägen 8A, 224 71 Lund, tel 046-12 75 64 (bostad), E-post SvenErik.Mattsson@3ds.com